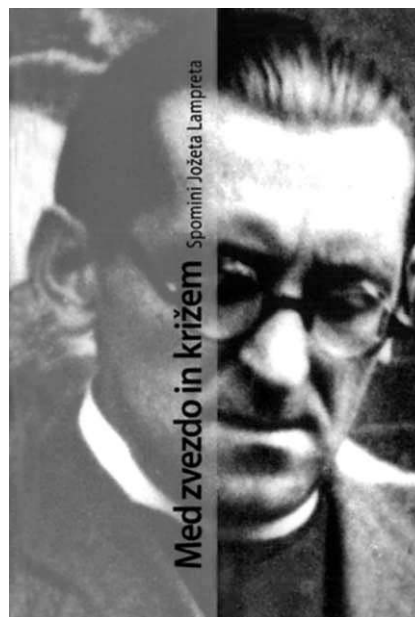

Jože Lampret, Med zvezdo in križem : spomini Jožeta Lampreta. Zbrala in uredila Ljuba Dornik Šubelj. Muzej Velenje : IPC Gorenje, Velenje 2011, 263 str., ilustr.

Knjiga nas skozi spomine duhovnika Jožeta Lampreta popelje v obdobje prve polovice dvajsetega stoletja, in sicer tako, kot ga je živel in dojemal Lampret, rojen leta 1903 v Šoštanju. Svoje spomine je pisal v času, ko kot izobčen duhovnik ni smel opravljati duhovniškega poslanstva. Cerkev ga je izobčila, ker je v partizanih kot verski referent 14. divizije maševal, spovedoval, poročal in pokopaval mrtve brez dovoljenja pristojnega škofa, in ker po vojni ni upošteval prepovedi pisanja v glasila, ki jih je izdajalo Cirilmetodijsko društvo katoliških duhovnikov, katerega ustanovitelj je bil. V pričujoči knjigi so objavljeni Lampretovi spomini tako, kot jih je sam napisal. Upoštevano je njegovo izrazoslovje, pogosto je namreč sebe obravnaval v tretji osebi, saj se je zavedal, da se zaradi prepovedi objavljjanja ne sme istovetiti s svojimi spomini. Del njegovih spominov je bil sicer že objavljen in ponatisnjen, deloma še za časa njegovega življenja deloma po smrti. V knjigi *V nove zarje*, ki je izšla kot zbornik ob desetletnici Cirilmetodijskega društva katoliških duhovnikov Slovenije v Ljubljani leta 1959, je zaradi izobčenja anonimno objavil večji del svojih spominov na nastajanje mladinskega križarskega gibanja v Sloveniji kmalu po prvi svetovni vojni, katerega del je bil tudi sam, na študij bogoslovja, v katerem je bila deset let po oktobrski revoluciji močno prisotna marksistična misel, in na svojo udeležbo v partizanih kot verski referent 14. divizije. Objavljene so tudi njegove črtice in odlomki iz partizanskega dnevnika. Ker pa je v tem času želel pridobiti odvezo od vodstva Katoliške cerkve in pravico maševanja, je svoje spomine objavljajl anonimno. V knjižici *Jože Lampret, napredni slovenski duhovnik in revolucionar*, ki jo je oktobra 1981 izdal občinski odbor ZZB NOV Velenje, so ponatisnjeni nekateri njegovi prispevki iz omenjenega zbornika in nekateri članki iz raznih glasil in časopisja. Prav tako je ponatisnjena tudi njegova študija *Materialno-duhovna struktura župnije Ribnica na Pohorju*, ki je bila prvič objavljena v reviji *Dejanje* leta 1938. Marija Dornik je leta 1990 v reviji *Borec* v prispevku k zgodovini z naslovom *Duhovnik in revolucionar, nekaj postaj na življenjski poti Jožeta Lampreta* objavila

nekaj odlomkov iz njegovih spominov, ki jih je hranila.¹

Prvič pa sta v knjigi *Med zvezdo in križem* v celoti predstavljena predvsem dva sklopa, in sicer Lampretovo bivanje v senjsko-modruški škofiji v letih 1939–1943 ter vprašanje odnosov med (socialistično) državo in rimskokatoliško cerkvijo.

»Sedaj pa nalašč med ljudstvo, v boj za njegove pravice« so besede slovenskega pisatelja in duhovnika Frana Saleškega Finžgarja, ki jih je zapisal v *Naši zvezdi* 1939/40, ko je odgovoril na vprašanje, zakaj se je odločil za duhovniški poklic. Boj za pravice delovnega ljudstva je bil eden izmed glavnih nagibov, da se je odločil za duhovniški poklic. Že v prvih mesecih tretjega letnika celjske gimnazije je, po svojih besedah, napravil za vso svojo prihodnost odločilen korak, kar zadeva socialnopolitično preusmeritev. V celjsko gimnazijo se je vpisal leta 1917 in jo obiskoval do leta 1924. Nemirna leta ob koncu prve svetovne vojne, razpad Avstro-Ogrske monarhije in nastanek nove države Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev in tudi odmevi oktobrske revolucije, ki je pomenila nastanek nove, prve socialistične države Sovjetske zveze, so vplivala na mlade dijake, zlasti na Lampreta. Vpisal se je v socialni krožek dijaškega društva Razor, katerega člani so se povezovali z delavskimi gibanji, hodili na tečaje, ki jih je prirejala Zadrufna zveza, prirejali debatne krožke, na katere so vabili tudi člane drugih društev, zlasti društva liberalnih študentov Sloga in razpravljali o socialni tematiki. Obravnavali so nacionalno vprašanje, predvsem odnos Slovencev do integralnega jugoslovanstva. Študirali so Socializem Janeza Evangelista Kreka in socialno-gospodarski program Slovenske ljudske stranke Andreja Gosarja. Po Lampretovih besedah je le majhen del celjskega dijaštva zagrabil ta novi val družbene preusmeritve, ki se je zbiral v tako imenovanih socialnih odsekih, v katerih so predvsem teoretično razpravljali o socialni problematiki. Ni pa ostalo zgolj pri teoriji, saj so se, kot rečeno, povezovali tudi dejansko s takratnimi delavskimi gibanji, kot na primer Jugoslovansko strokovno zvezo. (str. 35)

S pomočjo Staneta Kraševca je Lampret vzpostavil stik s študenti marksisti v Ljubljani, s katerimi so razpravljali o temi evangelijsko krščanstvo in marksizem, temi, ki je ostala Lampretu blizu vse življenje. Oboji so videli enakost med marksističnim naukom in evangelijem.

V opisanem razgibanem udejstvovanju je Lampret doživel tudi svoj »prvi idejni spopad z leaderjem takratne SLS« (str. 37) dr. Antonom Koroščem, in sicer na združnem tečaju v Celju, na katerem je bil Korošec glavni predavatelj. V svojem predavanju o virih cene in vrednosti je tečajnikom »serviral meščansko teorijo« (str. 37) o treh faktorjih menjalne vrednosti, to so delo, zemljišče in kapital. Lampret je zagovarjal teorijo marksističnih ekonomistov, da je delo edini vir vrednosti. Samozavesten Lampretov nastop dr. Korošču ni bil po godu iz dveh razlogov. Prvič, da se mu je neki mladi dijak upal javno nasprotovati pred skupino zadruž-

¹ Marija Dornik, roj. Pirtovšek, je bila hčerka Lampretovega bratranca Jakoba Pirtovška po mamini strani. V: Ljuba Dornik Šubej: *Med zvezdo in križem: spomini Jožeta Lampreta*. Velenje 2011, str. 10.

nikov, ki je predavatelja »oboževala« in vsako njegovo besedo sprejela kot logično in edino »zveličavno«, in drugič, ker je indirektno zagovarjal tako radikalno ekonomsko doktrino. Na pobudo dr. Korošca se je debata nadaljevala po predavanju po celjskih ulicah, z namenom, da bi mladega Lampreta spreobrnili, a do zaključka nista prišla. Mladi Jože Lampret je ostal zvest svojim načelom, tudi za ceno izključitve iz gimnazije. Ko se je namreč udeležil predvolilnega zborovanja v Šmarjeti pri Rimskih Toplicah, je bil izključen iz vseh gimnazij v Sloveniji. Tako je sedmi in osmi razred dokončal na srbski gimnaziji v Čupriji in tam tudi maturiral. Po Lampretovih besedah sta bila vzrok izključitve dva »greha«, to je izostanek od oficialne dijaške maše in udeležba na političnem shodu, ki ga je imel dr. Andrej Gosar, ki je kandidiral na listi SLS za takratni laški srez. Prvi »greh« mu je bil odpuščen, drugi pa ne, saj je bila na šoli večina liberalnih profesorjev. Razrednik sedmega razreda je bil celo kandidat na liberalni listi. Sledila je kazen: »Vedenje v prvem polletju neprimerno in consilium abeundi ali »Dijak naj zapusti prostovoljno zavod«. (str. 45)

V študijskem letu 1925/26 se je vpisal na pravno fakulteto v Ljubljani in postal član Kluba študentov marksistov, po dveh semestrih pa se je vpisal na teološko fakulteto v Mariboru in s tem izpolnil tudi materino željo. Njegov sošolec Anton Trstenjak ga je opisal kot študenta, ki je s svojimi revolucionarnimi mislimi tako razgibal študentske vrste, da je bilo tudi zborovanje študentov pri Veliki Nedelji julija 1927 socialistično obarvano (str. 19).

Po končanem študiju, ko je julija 1930 prejel mašniško posvečenje, si je Lampret želel službovati v industrijskih centrih ali kot izseljeniški duhovnik v tujini. Želja se mu ni izpolnila. Umeščen je bil v lavantinsko škofijo in je služboval v najrevnejših in najbolj odročnih krajih na Štajerskem. Najprej je bil v Sv. Trojici v Halozah od leta 1931 do leta 1933, nato v Žetalah v letih 1933–1936, v Ribnici na Pohorju 1936–1937, v Sv. Juriju v Slovenskih goricah od 1937 do 1938 in v Šmiklavžu pri Slovenj Gradcu od 1938 do 1940.

V omenjenih župnijah je bil zvest besedam: »Sedaj pa nalašč med ljudstvo, v boj za njegove pravice«.

Zvest načelu »delati v dobro ljudstva« je bil Lampret tudi eden izmed podpisnikov razglasa *Kaj hočemo*. Meseca novembra 1939 je bil po izrecnem nalogu bana Marka Natlačena aretiran v Šmiklavžu pri Slovenj Gradcu, kjer je bil takrat župni upravitelj. Po izpustitvi iz ljubljanskih sodnih zaporov je bil klican na nadškofijski ordinariat v Mariboru. V razgovoru s svojim ordinarijem škofom dr. Tomažičem je le-ta Lampreta pozval, naj prekliče podpis na manifestu, pa ga bo rešil. Lampret je odklonil in odgovoril: »*Ne prekličem, zakaj pri polni zavesti in svesti si vse odgovornosti, sem ta manifest podpisal. Manifest vsebuje celoten program delovnega in kmečkega ljudstva.*« Škof Tomažič je odgovoril: »*Potem vas moram žrtvovati.*« (str. 57)

Cerkvena gosposka je poslala duhovnika Lampreta v letu 1939 na začasen dopust. S tem je dala možnost svetni gosposki, da je Lampreta kot »klerika vagusa« (str. 60) z orožniško patroljo izgnala iz slovenjgraškega sreza. Lampret je bil istega dne, to je 4. januarja 1940, izgnan istega dne iz vseh takratnih srezov Dravske

banovine. Izgnan je bil v Savsko banovino v Liko in tam doživel prva tri leta druge svetovne vojne na območju Jugoslavije.

Po enomesečnem diplomatskem razpravljanju med Mariborom in Senjem je duhovnik Lampret dobil v začasno upravo župnijo v Dabru, kotar Otočac. Župnija je bila ena izmed siromašnih, njen sedež je bil 15 km oddaljen od železniške postaje Lička Jasenica in 19 km od najbližjega mesta Otočac. Rednih prometnih povezav ni bilo. (str. 74)

Čas Lampretovega bivanja v Liki je eno od najzanimivejših in tudi najbolj pretresljivih poglavij v knjigi. Gre za opis časa in razmer v Liki, ko je bil Lampret katoliški duhovnik v mešanem okolju, v katerem so živeli Hrvati katoliki in Srbi pravoslavci pred drugo svetovno vojno v relativnem sožitju, v času druge svetovne vojne pa so se neusmiljeno spopadli. Opisane razmere spominjajo na čas vojne v začetku devetdesetih let v Jugoslaviji. Ob prebiranju v knjigi opisanih razmer bralec bolje razume dogajanje v zadnji vojni in krute postopke tako ene kot druge strani.

Po pripovedovanju duhovnika Lampreta so v letu 1940 v liških župniških uradih visele slike dr. Vladimirja Mačka, voditelja Hrvatske seljačke stranke (HSS), podpredsednika takratne jugoslovanske vlade in ustanovitelja Banovine Hrvatske. V letu 1941, še pred zlomom stare Jugoslavije, pa je mesto dr. Mačka prevzel Ante Starčević, »ideolog frankovskega pokreta, herold Anteja Pavelića in njegovega ustaškega pokreta«. Po 10. aprilu 1941 pa se je umaknil še Starčević in dal mesto »razbojniku in trinogu Paveliću«. (str. 75) »Frankovski pokret« je imel svoja oporišča na mestnih trgih, v tovarnah, lekarnah, odvetniških pisarnah in v župniščih. Duhovnik Lampret je leta 1940 srečal v Križpolju (kotar Drinje) prvega frankovca, župnega upravitelja – kordunaša Josipa Bujanovića, poznejšega ustaškega duhovnika ter velikega župana. Omenjeni je kazal vse večšine pravega ustaša. Tako je z revolverjem v roki »vabil« ljudi v cerkev k službi božji, bil je naročnik ustaškega glasila Hrvatski narod, v pogovorih z Lampretom je zagovarjal Anteja Pavelića in Starčevića. V svoji »krščanski ljubezni« je neskončno sovražil srbski živelj. Kot gospiški ustaški veliki župan je dal obesiti 30 Srbov in leta 1942 javno napovedal poboj vseh Srbov v primeru ustaške zmage in s tem sil osi. Zaenkrat pa so morali Srbom še »prizanašati« zaradi vedno močnejšega porasta partizanskega gibanja. Takšne simpatije do ustaškega gibanja je gojila večina hrvaške duhovščine. Tako so dekani slovesno zaprisekali ustaške enote in v svojih govorih prišli do absurdnih zaključkov: »*Poglavnik je hrvatski narod, narod je po božji volji – ergo, kdor ne posluša Poglavnika ali se mu izneveri, se izneveri narodu in s tem Bogu.*« (str. 75)

Senjska župnija je imela večje število katoliških duhovnikov, ki so bili ortodoksni ustaši. Njihov »Poglavnik« je bil namreč doma na območju te škofije in celo blizu Senja. Med ortodoksnimi ustaši je bil zlasti znan duhovnik in pisatelj dr. Fran Brinčki (Lički Osik). Večje število hrvaških duhovnikov je tudi prejelo odlikovanje v nekdanji NDH. V letu 1943 je bilo odlikovanih 124 duhovnikov. (str. 76)

Ustaško nasilje nad Srbi² je spodbudilo razvoj partizanskega gibanja v Liki. To

² Ustaši so množično ubijali Srbe, včasih sami, večkrat pa skupaj z Italijani.

gibanje je bilo sicer skromno in tudi po nacionalnosti večinoma srbsko. Slovenec Lampret je sprva predstavljal Hrvate v kotarskem narodnoosvobodilnem odboru okraja Otočac.

V Liki je Lampret kot brloški župni upravitelj doživel tudi italijansko aretacijo jeseni 1941. Obtožili so ga povezave z učiteljem v Klanecu,³ ki naj bi bil partizan in naj bi sodeloval pri ugrabitvi italijanskega oficirja. Lampret je bil skupaj z drugimi aretiranci predviden za talca v primeru, če partizani ne bi izpustili italijanskega oficirja. Partizani so italijanski pogoj izpolnili, tako da so bili talci izpuščeni. Ta dogodek je vplival na nekaj večje število partizanov v Brlogu. Odslej so bili partizani redni nočni gosti brloškega župnišča in njegovega upravitelja Lampreta.

Lampret je doživel tudi poskus atentata nanj. Izvedel naj bi ga četniški atentator, a je to namero ob odločnem nastopu nekega srbskega kmeta iz Klanca opustil. Le-ta je atentatorju zabrusil: *»Jožu da ubiješ?! Onda ubij mene! Da li znaš šta je Joža sve uradio za nas Srbe?«* (str. 145)

V Liki so večinoma odhajali v partizane le Srbi, in sicer iz samoobrambnih namenov. Počasi pa so Italijani začeli v njihovih vrstah s četniškim gibanjem. Pridobili so na svojo stran stare srbske oficirje in podoficirje, zagotovili so jim popolno svobodo, amnestijo, če se bodo vrnili na svoje domove. Odslej naj bi varovali svoje vasi le še pred partizani – komunisti. Italijani so jih oskrbovali z živili in jim dajali tudi mesečno plačo. Te laskave obljube so mnoge srbske partizane zavedle. Na ta način so imeli Italijani tako kot drugod tudi v partizanskem taboru v Brlogu svoje zaupnike. Njihova žrtev bi skoraj postal tudi Lampret.

V Liki je Lampret po sili razmer upravljal kar štiri župnije, in sicer Dabar, Brlog, Brinje, Letinac, Švica in Kampilje. (str. 146) Zanimivi so Lampretovi podatki glede vasi Kuterevo. Vas je bila večinoma ustaško usmerjena. Prebivalci so bili katoličani. Kuterevci so bili/so slovenskega porekla. Tu so se naselili njihovi predniki okrog leta 1785. Prišli so iz Kočevja, izdelovali so leseno posodo in to obrt nadaljevali tudi v času Lampretovega bivanja v Liki. O njihovem slovenskem izvoru naj bi pričali tudi njihovi priimki tako na primer Podnar. Govorili so tudi popolnoma samosvoj hrvaški jezik. Obdržali so še formalni katolicizem, ki je po Lampretovih besedah med Hrvati v Liki že skoraj povsem izginil. Kuterevci so radi zahajali v cerkev, kar je bilo za Liko neobičajno, saj so bili prebivalci versko mlačni. Med Kuterevci so bili znani ustaški mučitelji, ki so menda vsi končali pri poslednjem partizanskem napadu na ustaško trdnjavo Gospić. Nad tem dejstvom je Lampret izrazil veliko začudenje.

V Otočcu se je julija 1943, potem ko je bil osvobojen »italijanske in četniške golazni«, (str. 150) naselil ZAVNOH (Zajedničko antifašistično vijeće narodnog oslobodjenja Hrvatske), katerega predsednik je bil Vladimir Nazor. V Otočac so prihajali predstavniki IOOF (Izvršnega odbora Osvobodilne fronte). Prvi, ki ga je Lampret srečal, je bil član IOOF Tone Fajfar, ki ga je povabil v Slovenijo. V

³ V Klanecu so se pričeli srbski kmetje zaradi ustaškega nasilja oboroževati. Idejno jih je vodil dalmatinski učitelj, Hrvat, ki je prišel v Klanec januarja 1940 na svoje službeno mesto prav z istim vlakom kot begunec Lampret.

Otočac je prišel tudi drugi član IOOF Jože Rus, ki pa ga Lampret ni srečal, ker je bil na terenu. Na dan kapitulacije Italije 8. septembra 1943 je Lampret srečal v Otočcu Edvarda Kardelja in Franca Leskoška. Oba je poznal. Kardelja je srečal že leta 1931, z Leskoškom pa sta se zadnjič videla leta 1939 v ljubljanskih policijskih zaporih. Oba sta ga povabila, da gre z njimi v Slovenijo. Lampret se je vabilu z veseljem odzval; 9. septembra so se s kamionom odpeljali z Otočca. Še prej je Lampret obiskal svojega dekana Grgo Starčeviča in mu sporočil, da gre v slovenske partizane, in ga prosil, da to sporoči senjskemu ordinariju, ko bo to mogoče.

Sredi septembra 1943 se je Lampret vrnil v Slovenijo. Moral je v Velike Lašče, kjer je bil štab XIV. divizije. Ustavil se je tudi v Kočevju, kamo je prišel skupaj z Vitom Kraigherjem in Viktorjem Avbljem. Vito Kraigher je moral kot javni tožilec za Slovenijo zaslišati zapornike v Kočevju, med njimi tudi »belogardističnega duhovnika« Antona Šinkarja. Z njim se je srečal tudi Lampret. To srečanje je Lampret označil kot »čudno srečanje«. (str. 78) Šinkar je bil prvi duhovnik, ki ga je srečal po svoji vrnitvi v Slovenijo septembra 1943. Ob srečanju z njim je zapisal: »*Ves cinizem je bil posebljen v tem izvržku slovenskega naroda in »mučeniku Katoliške cerkve«.* Na Lampretovo vprašanje, če se čuti krivega, je odgovoril: »*Ne, moja vest je čista. Ali mislite, če me obsodite, da boste kaj profitirali?*« Lampret je ob pogledu na omenjenega duhovnika v svojih spominih žalostno pripomnil: »*Saj duhovniškega ni bilo prav nič na njem in ne v njem.*« (str. 78)

Kako malo duhovniškega, tako kot je to poimenoval in razumel Lampret, je bilo v duhovnikih župnij na partizanskem ozemlju, je imel priložnost spoznati kot verski referent XIV. divizije. Večina, razen redkih izjem, je bila po Lampretovih besedah hladna ali celo sovražno usmerjena ali pa so se hinavsko potuhnili. (str. 78)

V okviru tega poglavja bi omenila tudi Lampretov opis zaprisege Rabske brigade in nekdanjih pripadnikov protirevolucionarnega tabora, ki jo je opravil kot verski referent XIV. divizije.

Vsi moški, nekdanji taboriščniki na Rabu, ki so bili še sposobni za boj, so vojaško organizirani s svojimi politkomisarji prišli na Mašun z namenom, da se borijo proti okupatorju in njegovim sodelavcem. Med borci je bilo tudi nekaj preživelih taboriščnic z Raba. Vseh zbranih nekdanjih internirancev, ki so se septembra 1943 zbrali na Mašunu, je bilo čez 1200. Prisegi je prisostvoval komandant Glavnega štaba Stane Rozman. Zaprisegel je običajno politkomisar enote. V XIV. diviziji je to nalogo imel verski referent. Vse novo formirane brigade kakor tudi manjše skupine partizanov je vedno zaprisegel duhovnik Lampret. Omenjeno zaprisego novo formirane Rabske brigade je opisal z naslednjimi besedami: »*To je bila ena izmed najslavesnejših cerkvenih zapriseg, ki sem jih opravil v partizanih. Glad in prestano trpljenje sta gledala z njihovih obrazov.*« (str. 158)

Očiten odpor nekdanjih pripadnikov protirevolucionarnega tabora proti cerkveni partizanski prisegi je doživel verski referent kmalu po slovesni zaprisegi Rabske brigade na Mašunu. Po kapitulaciji Italije so partizanske vojaške enote iz ujetih pripadnikov protirevolucionarnega tabora formirale delavske bataljone, nekaj pa se jih je priglasilo v vojaške enote NOV in POS. Priglasenci so bili razvrščeni po brigadah

in bataljonih. XIII. loška, pozneje Bračičeva brigada je bila ob ustanovitvi sestavljena v večini iz nekdanjih aktivnih »belogardistov«. Tudi to brigado je zaprisegel Lampret na Knežji Njivi v Loški dolini. Kasneje je verski referent ob omenjeni »mlačni« zaprisegi izjavil, da se je prepričal, da je prisega pri pripadnikih Rabske brigade trdneje držala, pa čeprav so bili med njimi ateisti, kakor pa pri »belogardistih« XIII. Bračičeve brigade, ki so se nekoč borili v imenu Kristusovih ran. (str. 159)

Na nemškem okupacijskem območju so bili Slovenci oropani slovenskega bogoslužja in slovenskih duhovnikov. Tako je na primer vsako nedeljo zahajal k Sv. Antonu »švabski vsiljeni duhovnik«, (str. 170) ki je prihajal prav iz Gradca in delil duhovno tolažbo slovenskim Pohorcem v nemškem jeziku. To se je spremenilo ob prihodu partizanskih aktivistov in verskega referenta Lampreta neko nedeljo meseca julija 1944 v cerkev. »*Saj sem vedela, naši so,*« je soseda v stolu prišepnila sosedi, vedno več pogledov z glavami na kor. (str. 171) Nemški duhovnik se je iz strahu umaknil, po cerkvi pa je stopal proti zakristiji partizanski duhovnik Jože Lampret. Verniki, ki so ostali v cerkvi ali sedeli v zadnjih klopeh, so se premaknili v bližino oltarja. Nihče ni odšel iz cerkve. Takoj pri vstopni molitvi je zadonela po štirih letih slovenska nabožna pesem. Vsa cerkev je pela, v cerkvi nista pela samo nemški duhovnik in ključar. (str. 172–173)

Ob koncu vojne se je Jože Lampret iz Velikovca skupaj z administratorko štaba XIV. divizije z avtomobilom pripeljal v osvobojeni Maribor z namenom, da obiše škofa Tomažiča. Kljub temu da je od njunega zadnjega srečanja preteklo pet let in se je v svetu zgodilo toliko sprememb, ko se je vse staro v temeljih zrušilo in zamajalo, je v škofijskem dvoru ostalo vse po starem, od slik na stenah, od starih preprog do škofa kot predstavnika Cerkve, voditelja pol milijona vernikov. Po Lampretovih besedah je stal pred njim kot strog sodnik. Njegovi pogledi so bili polni očitkov, kar je potrdil tudi v pogovoru z Lampretom. Lampret je prosil za jurisdikcijo, a je bila po škofovih besedah to »težka zadeva«. Škofa je »bolelo srce« ob dejstvu, da je Lampret v partizanih delil zakramente in pridigal brez jurisdikcije. (str. 104) Škof mu je dovolil maševati, pridigati in deliti ostalih zakramentov pa ni dovolil. Lampret bi lahko dobil župnijo, a se ne bi smel toliko politično udeleževati. »*Kako naj vodim župnijo in jo upravljam, če ne smem pridigati ne deliti sv. zakramentov?*« se je spraševal Lampret. (str. 109) Lampret je vseeno prosil za župnijo, a je dobil negativen odgovor. »Oče« je ponovno zavrgel »svojega sina«.

Zgodbo o srečanju s svojim škofom je moral Lampret vedno znova pripovedovati svojim tovarišem. Vsi so se čudili »zakrknjenosti visokega klera, ki ni spoznal časa svojega obiskanja«. (str. 111)

Lampret je bil razočaran, ker ni bil odvezan cerkvene kazni, in razočaran ob spoznanju, da je uradna Cerkev nenaklonjena partizanskemu gibanju in njemu kot partizanskemu duhovniku. Zato si je prizadeval za zblížanje države in tistega dela katoliških duhovnikov, ki so bili pripravljeni sprejeti socialistično ureditev nove jugoslovanske države. Bil je zelo razočaran, ko so ga najvišji predstavniki države zaradi svojih višjih interesov pripravili do tega, da je zatajil svoje principe in se na ljubo podpisu beograjskega protokola, ki je urejal razmerje med Jugoslavijo in Vati-

kanom, uklonil vodstvu Katoliške cerkve, sprejel pogoje pokore in z duhovnimi vajami v samostanu Pleterje formalno zadovoljil pogoju, ki ga je postavil Vatikan v dekretu o izobčenju leta 1950. Lampret je tako leta 1966 ponovno postal duhovnik, ki je lahko opravljal verske obrede.

Kljub povojnim slabim izkušnjam z ene in druge strani je Lampret ostajal zvest svoji viziji, to je pravična, humana socialistična družba, ki bi imela v svoje temelje vzdana spoznanja znanstvenega socializma in tudi etične ter moralne vrednote, kakršne je imelo prvo krščanstvo. Resničnost je bila in je še vedno daleč od njegovih idealnih predstav. Glede na obstoječe razmere v družbi tudi ni pričakovati, da bi se kdaj uresničile Lampretove vizije. Morda pa si lahko »navadni« ljudje v sebi in v svoji družini poskušamo ustvariti svoj pravični svet, ki je »daleč od ponorelega sveta«, in delamo proti načelu »Človek človeku volk«.

Dunja Dobaja

Milan Sovilj, U potrazi za nedostižnim. Jugoslovensko-čehoslovačke kulturne veze 1945–1949. Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd 2012, 258 str.

Monografija Milana Sovilja je dopolnjeno magistrsko delo, ki ga je Sovilj zagovarjal leta 2008 na Katedri za istoriju Jugoslavije Filozofske fakultete v Beogradu. Sovilj, ki sodi v mladi val srbskih zgodovinarjev (rojen 1981), je zaposlen na Insitutu za novu istoriju Srbije, doktorski študij pa je vpisal (2009) na Karlovi univerzi v Pragi na Inštitutu za svetovno zgodovino. Objavil je več razprav v srbskem in češkem jeziku.

Monografija je narejena pretežno na jugoslovanskem in češkoslovaškem arhivskem gradivu diplomatske provenience, predvsem Češkoslovaškega veleposlaništva v Beogradu in veleposlaništva FLRJ v Pragi. Predstavljeno delo je prva monografska obdelava jugoslovansko-češkoslovaških stikov po drugi svetovni vojni v srbskem zgodovino-pisju. Osrednje teza je, kot je razvidno tudi iz naslova, da je bilo kulturno sodelovanje med državama po drugi svetovni vojni tesno vpeto v politične dogovore o sodelovanju kljub želji kulturnikov za neposredno in neovirano sodelovanje. Dobri meddržavni odnosi po vojni so prispevali k